

Šunelis alksnio viršūnėje

Parvažiavęs į namus, jis būtinai nueidavo į alksyną ir stovėdavo prie pajudusio nulaužto alksnio stagaro. Dairydavosi ir į kitus medžius – egles ir beržus, kurie užaugo, pasidarė beveik neatpažįstami. Būdavo liūdnai gera prisiminti tą laiką, kai jis čia atbėgdavo ankstų pavasarį ir kai pasitikdavo ištisos salos baltų ožkabarzdžių ir saldus paukščių triukšmas. Po šitiek metų jam čia būdavo graudoka – ir ne todėl, kad jau nebebuvo nei tėvų, nei kalės, nei senųjų kelių, pagaliau nei to alksnio stagaro – o todėl, kad nepraradusiam saitų su gyvaisiais ir mirusiais negali būti negaila to, kas praėjo, nes – kas tai buvo, balta ar juoda, – maišėsi laiko katilė, ir tą skystį teko gerti.

Bet kam visa tai pasakoti? Kam pasakoti žmogui, kuris ir taip turi daugybę prisiminimų ar istorijų? Tačiau kas bus, jei pasakysime keliais žodžiais, kad vieną sykį tėvas už virvelės nusivedė kalę į alksyną ir ten pakorė, o vaikas nukūrė per dobilieną, įsliuogė į alksnį ir kalę išgelbėjo? Mažutėlaitis bereikšmis krislelis prie pažinimo luito? Kas iš tokio pažinimo, panašaus į pasibučiavimą per stiklą? Kas apskritai iš pažinimo, kuris neužgauna žmogaus jausmo, kuris neprisiliečia prie jo akių, prie paukščio džiaugsmo pavasarį ir graudaus atsisveikinimo rudenį, kai jis turi išskristi į kitą tėvynę?

Todėl tegul bus leista čia viską papasakoti smulkiai, neskubant, kad kiekvienas galėtų pamazu įsibrauti į tą vakarą su visomis smulkmenomis ir detalėmis, padedančiomis nusakyti maža mažytį tašką, kurių daugybė buvo pribarstyta tą pačią akimirką kiekviename dobilienos kampe, kiekvienoje troboje ir kiekviename alksnyne, jei tik šventa žemelė jį augino. Čia dar pravartu būtų pridėti vieną gal ir nelabai įdomų dalyką: prieš keletą metų autoriui teko kaime prie ežero paskaityti seno mokytojo dienoraštį, rašomą jau nuo labai senų laikų. Dienoraštį mokytojas

pasiūlė paskaityti pats, ir todėl tegul čia nebūna jokių negražių įtarimų. Dienoraštis buvo skrupulingai sausas, be jokių sentimentų, pedantiškas ir monotoniškas: kokia buvo temperatūra, kada pražydo obelis, kada zuikiai išperėjo vaikus... Stačiai baisus dalykas: rašyta mokytojo dar tada, kai buvo jaunikaitis, - ir ničnieko apie miglotus pavasario vakarus, apie mergaičių žvilgsnius - jokio atodūsio! Šit kur naujesnių laikų Daukantas! Ir dar keisčiau, kad tenai vis dėlto su kažkokia šiurpia jėga, su kvapais ir spalvom, su gyvulių mykimu, su namų dvasia neišdildomai įstrigo vienos dienos aprašymas. Jis buvo toks: „Tūkstantis devyni šimtai trisdešimt šeštais metais birželio aštuntos dienos vakare parginiau karves, motina padėjo suvaryti į tvartą, o paskui valgėm virintų bulvių su rūgusiu pienu.“ Pašėlimas: tame nieke, kaip sakoma, kažkas yra! Iš pradžių tas vienas sakinyš pasirodė nei šis, nei tas, tačiau juo toliau, juo labiau jis ryškėjo sąmonėje, darėsi vis įdomesnis ir su laiku tapo kažkokiu išskirtiniu tų trisdešimt šeštųjų metų tašku. Tūkstantis devyni šimtai trisdešimt šeštieji metai ir bulvės su rūgusiu pienu! Ir dar dienoraštyje, tame širdies balse!

Tačiau būsime per daug nukrypę į šalį. Tad grįžkime prie to, ką jau žinome: tėvas po alksnius pakorė kalę.

Virtuvėje vaikas buvo su motina. Vaikas sėdėjo už stalo galo, jam iš dešinės buvo mažas langelis, pro kurį jis matė baltą sausą keliuką ir menką tiltelį per griovį. Pavasarį ir rudenį tas griovys ištvindavo, o kartais ir vasarą - po didelių lietų. Artėjo sambrėška. Pro praviras tvarto duris į vidų puolė balandis, kuris buvo vaiko užaugintas ir gyveno kartu su vištomis, atsiskyręs nuo savo giminės. Žinoma, po valiai, kaip sako dzūkai, - kitą vasarą jis išmovė pas kaimyną, kur balandžių buvo pilnas kiemas. Kregždės dar nerimo - jos šmėkšteldavo iš tvarto ar namo pastogės ir nerdavo į aukštį, tenai, kur dar galėdavo pasiekti saulę ir kur jų pilvai sublizgėdavo lyg sidabriniai.

Virtuvės durys buvo praviros, ir, gudriai nužvelgdamas vaiką, o paskui motiną, pasilenkusią prie sūrio slastų, katinas per slenkstį žengė taip tyliai, kad ir kvailas būtų supratęs jo užmačias, todėl motinos buvo aprėktas ir išvytas. Maudamas pro duris, jis dailiai į šalį vikstelėjo uodegą, beveik ją užriesdamas, - ir vien tas rodė, kad motina neapsiriko, kad

sprukdamas lauk jis nejautė kokios nepelnytos nuoskaudos, o tiesiog krėtė juokus, kad nepavyko gudrios užmačios.

Vaikas ir neklausęs žinojo, ką gaus valgyti! jau ima juokas, nes manome, kad bulvių su rūgusiu pienu! Nieko panašaus: kodėl galima valgyti tik šitaip, kaip užrašė mokytojas, – juk buvo visai ne tūkstantis devyni šimtai trisdešimt šeštieji, o jau kiti metai. Motina ruošėsi virti pyragiukus, arba cepelinus, žiūrint, kaip kas vadiname.

Tarkiai, apėję putotu vandeniu, mirko nedidelėje geldelėje. Paskui motina jau suko slastų rankeną, ir į dubenį iš sūrmaišio čiurkšlėmis sunkėsi išrūgos. Vaikas žinojo, kas jo laukia! Taip ir buvo. Norėjo ir jis, kaip tas katinas, pirštų galais sprukti iš trobos, tačiau motina ramiu balsu tarė:

– Eikš, nusiprausim...

Tai buvo ne šiaip su prausimasis. Motina palenkė vaiko galvą ties dubeniu su išrūgomis ir tomis išrūgomis prausė jam veidą, trynė akis, liepdama ir pačiam akis trintis. Kam motina tai buvo sugalvojusi? Ogi ji sakydavo, kad jei vaikas prausis išrūgomis, tai jo veidas niekada nepasens, o akys matys iki pat grabo lentos. O vaikas norėjo kaip tik atvirkščiai – jam labai patiko tėvo veidas, kur nuo stambios nosies per abu skruostus driekėsi du dideli grioviai, nutįsdami iki pat ūsų galų. Dar kelios ryškios raukšlės vingiavo jam per kaktą. Kas, manydavo vaikas, be tų raukšlių? Tėvas – raukšlėtas, užtat bent vyras! O kai sekmadieniais jis užsidėdavo ant nosies akinius, nusiskusdavo ir apsivilkdavo naujus baltus marškinius, kurie nebekvepėdavo taip baisiai tabaku ir sušutusiu šienų, o savotišku sekmadienių kvapu, susigėrusiu iš obelių ir vėjo, taigi – kai jis užsidėdavo akinius ir paimdavo ant kelių vaiką, rankoje laikydamas laikraštį, ir taip nestipriai, lyg liūtas mažiuką liūtuką, spausdavo prie tų sekmadienio marškinių... Ar begalėjo būti dar kas stipresnio ir didesnio! Todėl prie to dubens vaikas eidavo lyg mieta prarijęs, mama pyktelėjusi prilenkdavo jį už sprando, ir to jaunystės vaisto jis neišvengdavo. Beje, galima pasakyti, kad šiandien jau labai aišku, kaip tie vaistai padėjo...

Kai šitas atjaunintas ir nušluostytas vaikas išdūmė į kiemą, tėvas kaip sykis iš ganyklos pro nedidelę kūdrą jau varė gyvulius, ėriukai bėgo pasistovinėdami ir pasidaužydami savo nelabai kietas kakteles, o kumelė iš ilgo lovio, pripilto vandens, ne tiek gėrė, kiek darė lūpomis visokias išdaigas, prunkštė ir, žvelgdama į tėvą gudriomis akimis, beveik juokėsi.

Po kiemą jau lakstė kalė Myrta, kurią tėvas, matyt, bus paleidęs nuo būdos, kai ėjo į ganyklą parvaryti gyvulių. Myrta bėgiojo palei kūdrą, po aukštą smilgyną, o paskui ją nevikriai šuoliavo du dideli šunys. Myrtą vaikas pašaukė, bet ji neatbėgo, o pasileido palei griovį ir palei beržų liniją į laukus. Tėvas buvo kažko piktas ir nieko daugiau negalėjo vaikui pasakyti, kaip tik užrėkti:

- Ko čia išlėkei pusplikis? Eik į trobą!

Parėjo į trobą. Motina dabar jau triūsė prie virtuvės, gargaliavo katilai, visi garai netilpo garinėj, todėl prasimušdavo ir į vidų.

- Ar akių neperšti? - paklausė motina.

- Ne.

- Tai gerai.

Ne taip jau gerai. Tai yra, akims gal ir gerai, bet vaiką tas gerumas nukrečia šurpu - ne todėl, kad praustis būtų baisu, o todėl, kad visada baisu daryti tai, ko nenori daryti. Dėl to gyvenant bemaž viskas pasidaro baisu, nes didžiumą dalykų darome nenorėdami.

Užgautas tėvo, vaikas, suspaudęs lūpas, sėdi vėl už to paties stalo ir žiūri iš pradžių pro langą, kur vėl pralekia Myrta su šunų gauja. Buvo beklausias motiną, ko tie šunys sekioja paskui Myrtą, bet užsičiaupė - kažkieno balsas šnibždėjo, kad čia geriau neklausinėti, o laukti, kol paaiškės pačiam ar kol iš kitų sužinos netyčia. Paskui jis žiūri į motiną, kuri dabar yra labai gražiai pasirišusi skarelę ir pasiraitojusi bliuzelės rankoves. Ji taip gražiai meta į puodą su

vedančiu vandeniu pyragiukus, vienodai kilnodama ir atitraukdama rankas, kai iš puodo į viršų trykšta vandens purslai! Sumetusi visus pyragiukus, mažumą ji stovi šitaip ties aprūkusiomis tamsiai rudomis kamaros durimis, nuleidusi rankas ir žalsvomis akimis žiūrėdama į vaiką, ir jis kažkaip miglotai jaučia, koks dar yra mažas ir visų mylimas – ir tėvų, nors tėvas ir užpyko, ir kiemo, ir laukų, – viskam jis dar yra reikalingas, nes nieko iš nieko neprašo ir, ko gero, dar niekam nepadarė blogo.

- Vaikel, - sako motina. - Eik, prūde nusiplauk kojas.

Vaikas nori sakyti, kad tėvas, ko gero, vėl grūs namo, tačiau pamažu keliasi ir eina, jausdamas, kad kojų padai kažkokie skaudūs ir bijos mažų akmeniukų. Tėvą jau sutinka begrižtantį nuo kūdros, jis nieko nesako, tik vedasi už virvelės Myrtą, kurios akys dabar keistai iššokusios, ji spiriasi iš paskutiniųjų į kalakutžoles, o pro abu trobos galus traukia šunys- nusiminę ir maldaudami pasigailėjimo.

Viskas ryšku ligi smulkmenų: tamsių alksnių fone rūksta dūmai iš Milašiaus trobelės, ant Morgeno baisia keikiasi Sungaila (įkišo per karą jam vokiečiai arklių, kurią jis pavadino Morgenu), karvę tempiasi namo sudžiūvėlė ilga jo motina, išsproginusi akis iš kūdros žvelgia varlė, o paskui murkteli, nedailiai atsispiria ištižusiomis kojomis ir jau spokso iš kito kūdros pakraščio, - kuo menkesnis padaras, tuo labiau jam atrodo, kad jis daugiausia yra įsimatęs į tą visokią velniavą; kai vaikas eina atgal, pamato, kad Myrta pririšta ne prie būdos, o prie kiemo vartelių, ji dabar ne tupi, ką mokėdavo labai gražiai daryti, o stovi ant visų keturių kojų, perkarusi, prisispaudusi prie tvoros, priplojusi išlindusį pilvą prie žolės.

- Užteks! - girdi vaikas piktai sakant tėvą. - Tu turėjai kantrybės kentėti, kai tie rupenos išmindžiojo rasodą, o aš dešimt sykių tabokos neatsodinėsiu. Mat ją, gaila tai gaila, bet syki reikia viską užbaigti.

- Gal nereikia tėvai? - išgirsta vaikas nedrąsų motinos balsą. - Gal apsikęsim ir šįsyk, kuo ji kalta?

- Man jau užteks, jau visai pagraužė! - sako tėvas, ir jis jau stovi ant priemenės slenksčio.
- Eik, eik, valgyk ir gulk, nusilakstei per dieną! - sako vaikui.

Jis smunka pro tėvą, užkliūdamas už skiedruotų jo kelnų, ir atsisėda savo senoje vietoje, bet motina (tik vėliau jis suprato, ko taip drebėjo jos balsas) vaiką iš ten pavarė, sakydama:

- Bėk į kamara, pasiklok lovytę, kol dar visai nesutemo.

Mat jis miega kamaroje, prikabinėtoje šventųjų paveikslų ir palubėj prikaišiotoje visokių žolių žolulių, kadagių, berželių. Iš pradžių jam tenai miegoti būdavo nejauku, o paskui priprato, nes likdavo vienas su visu kuo, kas yra už mažo langelio, pro kurį, dabar įėjęs, matė tik tamsią miško juostą, kur jau kalėsi balzganas rūkas.

Lovą pasiklojo skubėdamas ir, sėsdamasis atgal prie stalo, matė, kad motina baugiai žvilgčioja į langą.

- Kur tėvas? - paklausė jis nujausdamas.

- Turbūt savo taboką tvarko. Šunys nuspardė... Valgyk, nelauk, tėtis pavalgys vienas...

Nepavalgys! Jis pamato tėvą, grįžtantį nuo alksnyno dabar jau ne baltu, o pilku keliuku, tėvas eina labai ištempęs kaklą ir iškėlęs galvą. Lyg kokie krumpliaračiai atsikišę keliai varo jį artyn, prie namų. Vaikas junta, kaip kraujas ima plūsti į galvą, o akys temti.

- Melage! - spiegia jis motinai, iš visos jėgos trenkdamas į stalą šakutę, ir šaute iššauna pro duris, lekia tiesiai pro ganyklą, grįžtantis tėvas pasilieka jam iš dešinės, jis net nepasisuka į vaiką ir net nepaklausia, eina kažkoks pastiręs, o tie krumpliaračiai varo jį toliau, įlėkęs į alksyną, vaikas prietemoj iš karto pamato nestoro alksnio viršūnėj juodulį, alksnis neaukštas, vaikas šoka į viršų, bandydamas pasiekti, bet nieko neiššina, tada žaibiškai puola prie kamieno ir kaburkštinasi į viršūnę, jausdamas, kaip alksnis ima linkti ir traškėti, ir netrukus vaikas drioksteli žemėn kartu su Myrta, nori atleisti virvę, bet nesiseka, tada

parkritęs graužia dantimis, springdamas Myrtos plaukais ir jusdamas šuns kailio kvapą. Pagaliau! Jis du kartus apverčia Myrtą ant žemės, purto ją, pakelia už priekinių kojų. Ji pamažu ima mirksėti, pajudina pirma vieną, paskui kitą užpakalinę koją, kažkaip keistai išsitempia, lyg ražytusi, staiga pašoka it neria cypdama į pievą.

- Myrta! Myrta! - šaukia jis pro ašaras, vydamasis ją per sutemusią pievą, ir Myrta ima bėgti ne taip greitai, paskui sustoja, parkrenta ant žolės, šliaužia į vaiką pilvu, tačiau kai tik jis eina arčiau, ji metasi į šoną. Tada jis atsisėda ir vadina ją, o ji šliaužia per žolę labai pamažu, plakdama uodega pienių galvas, prislinkusi baugiai lyžteli ištiestą vaiko koją, o paskui puola ant krūtinės ir laižo išrūgomis nuplautas akis, veidą ir rankas. Ji visa dreba- iš išgąščio ir negalios, nes tik atsikėlė iš numirusiųjų.

- Einam, Myrta, - sako vaikas, keldamasis ir žengdamas į namus, į daržinės pusę. Tačiau Myrta su juo neina. Ji sėlina, bet atsilikusi labai toli, priguldama prie žemės, slapstydamasi. O tie šunys, kurie išspardė tėvo tabaką, dabar nukūrė vienas paskui kitą sodinkeliu.

- O gal ir neik, pabūk kur nors prie namų, - sako jis Myrta ir pergalingai išengia į kiemą, o paskui ir į trobą. Tėvas jau sėdi kitame stalo gale, jau buroke dega švieselė, motina per vidurį, jis klesteli į savo vietą ir pastumia dubenį su pyragiukais ir šakutę. Motina tuo metu prie burnos kėlė kąsnį, bet nuleido, tėvas spėjo savo pyragiuką apžioti ir pusę lėtai nuryti.

Vaikas jautė, kad bus ne jis, jei taip viskas ir bailsis, visas jo kūnas, rodos, liepsnojo, ir jis pasakė - jeigu nelabai garsiai, tai aiškiai ir be baimės - žodį, nes kitas tada neatėjo į galvą:

- Žmogžudys!

Motina padėjo abi rankas ant stalo ir drebančiu balsu tarė:

- Vaike...

- Ir tu! Ir tu!

Mirtina tyla. Tiktai tėvas lėtai lėtai kelia prie burnos prakastą pyragiuką, jo ranka truputį dreba, jis kramto pamažu ir niekur nežiūrėdamas – nei į dubenį, nei pro langą, nei į motiną, nei į vaiką, tiktai vaikas gerai mato jį burokinę šviesoj, o tie randai nuo nosies iki ūsų galų dar ryškesni. Motina dabar labai pavargusi ir galutinai priblokšta, ir vaikas, dar niekada nepatirtos pergalės, džiaugsmo ir baimės jausmo apimtas, supranta, jog kažką žiauriai nugalėjo, iš to vakaro jis amžinai nešiojasi supratimą, kad ir mažiausio kirminėlio tiesa sujudina milžinus, kai jie nori tiesą paslėpti po kokią nors kitą, viešai pasakyta.

Tėvas baigė valgyti, pakilo, išėjo į kiemą ir užsirūkė pypkę.

Motina tvarkė indus, o vaikas niro į kamara ir paskui, girdėdamas, kaip papsi tėvo pypkę, negalėjo ramiai gulėti, norėjo lėkti laukan, kažką sakyti ar daryti, nes juk, antraip paėmus, nieko nėra baisiau už pergalę, pasiekiamą šaunant į atvirą širdį.

Rytą tėvas anksti išvažiavo į laukus, ir vaikas girdėjo, kaip motina jį klausia:

- Ar pietų grįši?

- Ne.

- Tai įsidėk ką nors į kišenę.

- Tiek to...

Taigi – tiek to.

Myrtą jis rado pievoje, netoli daržinės, nunešė ai paėsti, vadinosi namo, tačiau ji nėjo. Vaikas voliojosi šalia jos žolėj, bet ankstesniojo džiaugsmo nebebuvo. Tarp jų atsirado kažkas,

kas ėmė skirti, stumti vieną nuo kito, net jų šnekos buvo netikros, dirbtinės, vaikas kažkodėl pradėjo jaustis prieš ją kaltas.

Namie buvo tylą. Vaikui esant, nei motina, nei tėvas nieko nekalbėjo.

Kitą rytą Myrtos jis neberado. Aplakstė visas pakrūmes, išbėgiojo pievas, daržus, iššniukštino klotimą – nė balso. Jo riksmo „Myrta! Myrta!“ buvo pilni laukai, eidami keliu sukluso kaimynų vaikai rodydami į jo pusę.

– Mama, kur Myrta? – pagaliau įpuolė į vidų, bet motina tylėjo.

– Kur Myrta? – tampė ją už sijono ir šokosi kasti į ranką.

– Nežinau...

„Kur Myrta?“ – buvo bepuolas su tuo pačiu klausimu prie tėvo, kai šis brėkstant įėjo į virtuvę, tačiau susivaldė: tėvas buvo toks didelis, kad net pasilenkė, eidamas po balkiu, jo gyslotos rankos karojo nuleistos prie kelnų kišenių, išsigandęs vaikas spoksojo į tas jo rankas, negalėdamas ištarti žodžio. Nubėgęs į kamara, jis kukčiojo, užsimetęs ant galvos paklodę, o kai nurimo, išgirdo, kad tėvas vėl išėjo į kiemą ir užsidegė pypkę. Jis ten buvo ilgai, ir vaikas jau nebegalėjo niekur dėtis su savo nelaime ir visa ta maišatim, išpuolė į kiemą ir akimirka sustingo, stabtelėjo ant plokščio akmens prie slenksčio. Tėvas stovėjo toliau prie kopėčių, atremtų į sieną, jis buvo išsižergęs ir labai stipriai traukė savo pypkę.

Tada vaikas puolė jam į glėbį, jei tai buvo glėbys, įsikniaubė jam kažkur ties diržu, ir vaiką ėmė smarkiai tampyti virpulys, o tėvas su kiekvienu virptelėjimu spustelėdavo jį kieta ranka.

Kai tėvas su vaiku sugrįžo, motina uždėjo ranką vaikui ant galvos.

Šit ir viskas. Ir dar čia, prisiminus mokytojo dienoraštį, tiktu toks sakiny: Tai buvo tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt septintų metų birželio devintą dieną, ir tėvas temstant

neramus vėtė prieangio duris, o dėl tabako jis būtų apsikentęs, bet Myrta turėjo geras ausis ir nosį, tai naktimis lodavo ir lodavo, kad ir toliausiai užgirdusi kokį svetimą žingsnį ar balsą.